

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแบบวัดการให้อภัยสำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ตามแนวคิดของ แมคคัลลัฟและคณะ ในบริบทสังคมไทย และพัฒนาโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุพหุระดับการให้อภัยของนักเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ในวิทยาลัยเทคนิค สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ภาคกลาง

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ใช้กฎแห่งความชัดเจน (Rule of Thumb) ที่นักสถิติวิเคราะห์ตัวแปรพหุใช้กันมาก คือขนาดกลุ่มตัวอย่าง 10-20 คนต่อตัวแปรในการวิจัยหนึ่งตัวแปร กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง นักเรียน จำนวน 870 คน และ ครูผู้สอน จำนวน 232 คน จากวิทยาลัยเทคนิค 34 แห่ง ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย จำแนกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) ตัวแปรทำนายระดับนักเรียน ได้แก่ ความเห็นใจเข้าใจผู้อื่น การนับถือศาสนาของนักเรียน การขอโทษ บุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชม และการครุ่นคิด 2) ตัวแปรทำนายระดับสาขาวิชา ได้แก่ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของครู บรรยากาศการเรียนการสอน การนับถือศาสนาของครู และลักษณะทางชีวสังคมของครู โดยมีตัวแปรตาม คือ การให้อภัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แบบสอบถามลักษณะทางชีวสังคม สอบถามข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งครูและนักเรียน เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) 2) แบบวัดความเห็นใจเข้าใจผู้อื่น แปลมาจากแบบวัด Interpersonal Reactivity Index (IRI) ของ Davis (1980) จากตัวบ่งชี้ 2 ตัว คือ ความเห็นอกเห็นใจเอาใจใส่ต่อผู้อื่น และแนวโน้มที่จะรับความคิดเห็นทางจิตวิทยาของผู้อื่น มีจำนวน 10 ข้อ เป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ 3) แบบวัดการนับถือศาสนาของนักเรียน พัฒนาและปรับปรุงมาจากแบบสอบถามของ สลิลา แสงมณี (2539) จริญญา ศรีบัวนำ (2550) อ้อมเดือน สดมณี (2536) จากตัวบ่งชี้ 2 ตัว คือ การปฏิบัติทางศาสนา ความเชื่อทางศาสนา มีจำนวน 13 ข้อ เป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ 4) แบบวัดการขอโทษ พัฒนาจากแนวคิดของ Jennifer (2008) มีจำนวน 12 ข้อ เป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ 5) แบบวัดบุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชม พัฒนาและปรับปรุงมาจาก อติสร วงศ์เมฆ (2549) มีจำนวน 9 ข้อ เป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ 6) แบบวัดการครุ่นคิด แปลมาจาก Rumination about the Transgression with Eight-item Scale ของ McCullough et al. (2007) มีจำนวน 8 ข้อ เป็นแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ 7) แบบวัดพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของครู พัฒนาและปรับปรุงจาก นพรัตน์ ชัยเรือง (2551); อ้อมเดือน สดมณี (2536) จากตัวบ่งชี้ 2 ตัว คือ พฤติกรรมในการอบรมสั่งสอน

พฤติกรรมการเป็นแบบอย่างที่ดีตามจริยธรรมของครูมีจำนวน 25 ข้อ เป็นแบบมาตรฐานค่า 5 ระดับ 8) แบบวัดบรรยากาศการเรียนการสอน พัฒนาและปรับปรุงมาจากพรรัตน์ ชัยเรือง (2551) สติลา แสงมณี (2539); อ้อมเดือน สดมณี (2536); ราชนัย บุญธิมา (2542) มีจำนวน 9 ข้อ เป็นแบบมาตรฐานค่า 5 ระดับ 9) แบบวัดการนับถือศาสนาของครู พัฒนาและปรับปรุงมาจาก สติลา แสงมณี (2539); จรัญ ศรีบัวนา (2550); อ้อมเดือน สดมณี (2536) จากตัวบ่งชี้ 2 ตัว คือ การปฏิบัติทางศาสนา ความเชื่อทางศาสนา มีจำนวน 12 ข้อ เป็นแบบมาตรฐานค่า 5 ระดับ 10) แบบวัดการให้อภัย พัฒนาจากแนวคิดของแมคคัลล์ฟและคณะในบริบทของสังคมไทย โดยวิวิธผลพายเทคนิคและการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) จากตัวบ่งชี้ 2 ตัว คือ การลดการหลีกเลี่ยงความเหินห่าง และการลดการแก้แค้น มีจำนวน 21 ข้อ เป็นแบบมาตรฐานค่า 5 ระดับ

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติบรรยายเพื่อศึกษาและอธิบายลักษณะการแจกแจงของตัวแปร วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร วิเคราะห์เพื่อตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นทางสถิติ วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัดตัวแปรแฝง วิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ภายในชั้น (ICC) เพื่อพิจารณาความเหมาะสมในการนำตัวแปรไปวิเคราะห์พหุระดับ การวิเคราะห์ความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างปัจจัยเชิงสาเหตุพหุระดับการให้อภัย โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ โปรแกรม SPSS 16.0 for Window โปรแกรม Amos 16.0 และโปรแกรม Mplus 5.21

สรุปผลการวิจัย

1. การพัฒนาแบบวัดการให้อภัยสำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ตามแนวคิดทฤษฎีของแมคคัลล์ฟและคณะในบริบทสังคมไทย

การทำเดลฟายเทคนิค จากแนวคิดการให้อภัยในบริบทสังคมไทย พบว่าองค์ประกอบการให้อภัย มี 3 องค์ประกอบ คือ 1) การลดการหลีกเลี่ยง ความเหินห่าง 2) การสร้างเสริมมิตรภาพ 3) การลดการแก้แค้น ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้านการสร้างเสริมมิตรภาพ พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบการลดการหลีกเลี่ยง ความเหินห่างและการลดการแก้แค้น โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -.052 และ .050 ตามลำดับ ส่วนองค์ประกอบการลดการหลีกเลี่ยง ความเหินห่าง และองค์ประกอบการลดการแก้แค้น พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .868** ($p < .001$) ระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างสูง แสดงว่าการสร้างเสริมมิตรภาพ เป็นอิสระกับองค์ประกอบรวมของการให้อภัย จึงทำให้กล่าวได้ว่า โครงสร้างองค์ประกอบการให้อภัยในบริบทสังคมไทย ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก คือ

องค์ประกอบของการลดการแก้แค้นและหลีกเลี่ยง และองค์ประกอบการสร้างเสริมโมตรจิต มิตรภาพ โดยองค์ประกอบของการลดการแก้แค้นและหลีกเลี่ยง ประกอบด้วยด้านย่อย 2 ด้าน คือ ด้านการลดการแก้แค้น มีข้อคำถาม จำนวน 12 ข้อ และด้านการลดการหลีกเลี่ยง ความเห็นห่าง มีข้อคำถาม จำนวน 9 ข้อ ส่วนองค์ประกอบการสร้างเสริมโมตรจิต มิตรภาพ มีข้อคำถาม จำนวน 12 ข้อ ผลการวิเคราะห์พบว่า โมเดลการวัดการให้อภัยมีความตรงเชิงโครงสร้างแสดงให้เห็นได้ว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบ ความตรงของโมเดล ได้แก่ ค่าไค-สแควร์ มีค่าเท่ากับ $\chi^2 = 738.812$, ที่องศาอิสระเท่ากับ $df = 395$, ไค-สแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) มีค่าเท่ากับ 1.870 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .949 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับค่าแล้ว ($AGFI$) มีค่าเท่ากับ .927 ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ .970 ค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ ($RMSEA$) มีค่าเท่ากับ .032 ส่วนในการสร้างโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุทุกระดับการให้อภัย ใช้ด้านการลดการหลีกเลี่ยง ความเห็นห่างและการลดการแก้แค้นจำนวน 21 ข้อ

2. ผลการวิเคราะห์ความตรงของโมเดลสมการโครงสร้างทุกระดับการให้อภัยของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ผลการวิเคราะห์พบว่า โมเดลสมการ โครงสร้างทุกระดับการให้อภัยของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ มีความตรงเชิงโครงสร้างหรือมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับค่อนข้างมาก และสามารถแสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุได้ทั้งระดับนักเรียนและระดับสาขาวิชา โดยพิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความตรงของโมเดล ได้แก่ ค่า $\chi^2 = 23.052$, $df = 20$, $\chi^2/df = 1.1526$, $P\text{-value} = .2862$, $CFI = .999$, $TLI = .997$, $RMSEA = .013$, $SRMR_w = .007$, $SRMR_B = .023$ ค่า χ^2/df มีค่าน้อยกว่า 2 ค่าดัชนี CFI และ TLI ที่มีค่าเข้าใกล้ 1 ค่าดัชนี $RMSEA$ มีค่าต่ำกว่า .05 และ $SRMR$ มีค่าต่ำกว่า .08 การวิจัยพบว่าตัวแปรระดับนักเรียนที่ส่งผลต่อการให้อภัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ บุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชม การครุ่นคิด และการนับถือศาสนา โดยขนาดอิทธิพลมีค่าเท่ากับ .608, -.635 และ -.514 ตามลำดับ ส่วนตัวแปรระดับสาขาวิชาที่ส่งผลต่อการให้อภัยของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ บรรยายาการเรียนการสอน โดยขนาดอิทธิพลมีค่าเท่ากับ .190

ดังนั้นผลการวิเคราะห์ครั้งนี้จึงยอมรับสมมติฐานหลักที่ว่าปัจจัยเชิงสาเหตุทุกระดับการให้อภัยของนักเรียนตามทฤษฎีมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์หรือรูปแบบมีความตรง โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลจำแนกตามตัวแปรทำนายในแต่ละระดับดังนี้

1. ตัวแปรทำนายระดับนักเรียน

เมื่อพิจารณาขนาดอิทธิพลทางตรงของตัวแปรทำนายที่ส่งผลต่อการให้อภัยของนักเรียน พบว่า ตัวแปรทำนายบุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชมมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อการให้อภัยของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลของบุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชมเท่ากับ .608 ($p < .01$) หมายความว่าผู้ที่มีบุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชมมากจะมีการให้อภัยมากกว่าผู้ที่มีบุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชมน้อย

ส่วนตัวแปรการครุ่นคิดและการนับถือศาสนา มีอิทธิพลทางตรงเชิงลบต่อการให้อภัยของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลของการครุ่นคิดเท่ากับ -.635 ($p < .01$) และค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลของการนับถือศาสนาเท่ากับ -.514 ($p < .01$) หมายความว่าผู้ที่มีการครุ่นคติน้อยจะมีการให้อภัยมากกว่าผู้ที่มีความครุ่นคิดมาก ส่วนผู้ที่มีการนับถือศาสนามากจะมีการให้อภัยน้อยกว่าผู้ที่มีการนับถือศาสนาน้อย

สำหรับอิทธิพลทางอ้อม พบว่า การนับถือศาสนาส่งอิทธิพลทางอ้อมต่อการให้อภัยของนักเรียน เป็นอิทธิพลทางอ้อมที่ส่งผ่านตัวแปรการครุ่นคิด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลเท่ากับ .257 ($p < .01$) หมายความว่า นักเรียนที่มีการนับถือศาสนาที่สูง จะส่งผลต่อการครุ่นคิดที่สูง และการครุ่นคิดที่สูง จะส่งผลต่อการให้อภัยของนักเรียนที่ต่ำด้วย

2. ตัวแปรทำนายระดับห้องเรียน

เมื่อพิจารณาขนาดอิทธิพลทางตรงของตัวแปรทำนายที่ส่งผลต่อการให้อภัยของนักเรียน ตัวแปรทำนาย บรรยายาศการเรียนการสอน (Clit) มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวก ต่อการให้อภัยของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยค่าสัมประสิทธิ์ขนาดอิทธิพลของตัวแปร บรรยายาศการเรียนการสอน เท่ากับ .190 ($p < .01$) หมายความว่า ครูที่มีการจัดบรรยายาศการเรียนการสอนทั้งกายภาพและจิตใจมากจะส่งผลให้นักเรียนมีการให้อภัยสูง สำหรับอิทธิพลทางอ้อม พบว่า ไม่มีตัวแปรใดส่งอิทธิพลทางอ้อมต่อการให้อภัยของนักเรียนผ่านบรรยายาศการเรียนการสอน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่จะอภิปรายผลดังนี้

1. การพัฒนาแบบวัดการให้อภัยสำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ตามแนวคิดทฤษฎีของ แมคคัลลัฟ และคณะ ในบริบทสังคมไทย

การทำเดลฟายเทคนิค (Delphi Technique) เพื่อประมวลองค์ประกอบของการให้อภัยที่เหมาะสมในบริบทสังคมไทย จากแนวคิดการให้อภัยในสังคมไทย พบว่าองค์ประกอบการให้อภัยมี 3 องค์ประกอบ คือ 1. การลดการหลีกเลี่ยง ความเหินห่าง 2. การสร้างเสริมไมตรีจิต มิตรภาพ 3. การลดการแก้แค้น ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้านการสร้างเสริมไมตรีจิต มิตรภาพ พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบการลดการหลีกเลี่ยง ความเหินห่าง และการลดการแก้แค้น โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ -0.052 และ 0.050 ตามลำดับ ส่วนองค์ประกอบการลดการหลีกเลี่ยง ความเหินห่าง และองค์ประกอบการลดการแก้แค้น พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.868^{**} ($p < .01$) ระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างสูง แสดงว่าการสร้างเสริมไมตรีจิต มิตรภาพ เป็นอิสระกับองค์ประกอบร่วมของการให้อภัย จึงทำให้กล่าวได้ว่า โครงสร้างองค์ประกอบการให้อภัยในบริบทสังคมไทย ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก คือ องค์ประกอบการลดการแก้แค้นและหลีกเลี่ยง และองค์ประกอบการสร้างเสริมไมตรีจิต มิตรภาพ โดยองค์ประกอบการลดการแก้แค้นและหลีกเลี่ยง ประกอบด้วยด้านย่อย 2 ด้าน คือ ด้านการลดการแก้แค้น มีข้อคำถาม จำนวน 12 ข้อ และด้านการลดการหลีกเลี่ยง ความเหินห่าง มีข้อคำถาม จำนวน 9 ข้อ ส่วนองค์ประกอบการสร้างเสริมไมตรีจิต มิตรภาพ มีข้อคำถาม จำนวน 12 ข้อ จากข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่าองค์ประกอบการให้อภัยของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพตามแนวคิดทฤษฎีของ แมคคัลลัฟ และคณะ ในบริบทสังคมไทย มีสององค์ประกอบ คือ องค์ประกอบการลดการแก้แค้นและหลีกเลี่ยง และองค์ประกอบการสร้างเสริมไมตรีจิต มิตรภาพ ซึ่งเป็นอิสระกัน ดังนั้นถ้าจะนำแบบวัดไปใช้ควรเลือกองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไปใช้

ดังที่ คุณเดือน พันธุมนาวิน (2551) กล่าวว่า มาตรวัดการให้อภัยที่สำคัญและนิยมใช้กันอยู่มี 2 ด้าน คือ ด้านการหลีกเลี่ยง และด้านการแก้แค้น และในการศึกษาของ McCullough et al. (2006) ได้ทำการวิเคราะห์ 18 ข้อคำถามด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) กับ Oblique Rotation พบว่ามี 2 องค์ประกอบ คือ แรงจูงใจหลีกเลี่ยงและการสร้างเสริมไมตรีจิต (Avoidance Versus Benevolence Motivation) อธิบายความแปรปรวนของข้อคำถามทั้งหมดได้ 53.1 % และองค์ประกอบแรงจูงใจแก้แค้น (Revenge Motivation) อธิบายความแปรปรวนของข้อคำถามทั้งหมดได้ 12.1 % ซึ่งจะแตกต่างกับบริบทสังคมไทยที่มี 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบการลดการแก้แค้นและหลีกเลี่ยง และองค์ประกอบการสร้างเสริมไมตรีจิต มิตรภาพ

2. ปัจจัยเชิงสาเหตุทุกระดับที่ส่งผลต่อการให้อภัย

2.1 ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรระดับนักเรียนที่ส่งผลทางตรงต่อการให้อภัย คือ บุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชม ส่งผลต่อการให้อภัยอย่างมีนัยสำคัญและมีผลเชิงบวก การครุ่นคิด และการนับถือศาสนาส่งผลต่อการให้อภัยอย่างมีนัยสำคัญและมีผลเชิงลบ ส่วนตัวแปรระดับนักเรียนที่ส่งผลทางอ้อมต่อการให้อภัย คือ การนับถือศาสนาส่งผลทางอ้อมผ่านการครุ่นคิดอย่างมีนัยสำคัญและมีผลเชิงบวก โดยมีรายละเอียดดังนี้

บุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชมส่งผลต่อการให้อภัยอย่างมีนัยสำคัญและมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวก สอดคล้องกับ Koutsos, Wertheim, & Kornblum (2007) ที่พบว่าความน่าชื่นชม อารมณ์ทางประสาทและจิตวิญญาณ ทั้งสามตัวทำนายแนวโน้มการให้อภัย เป็นลำดับ ซึ่งทั้งนี้ ตัวแปรบุคลิกภาพความน่าชื่นชมเป็นตัวเดียวที่ทำนายการให้อภัยในสถานการณ์ และมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด เป็นตัวกลางที่สมบูรณ์ของแนวโน้มการให้อภัย โดยความน่าชื่นชมส่งผลต่อการให้อภัย ขนาดอิทธิพลเท่ากับ .52 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Chiamello et al. (2008) พบว่าการแสวงหาการให้อภัยโดยไม่มีเงื่อนไขมีความเชื่อมโยงที่สำคัญกับบุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชม ดังนั้นควรมีการพัฒนาและสร้างเสริมบุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชม ซึ่งประกอบด้วย การไว้วางใจผู้อื่น (Trust) ความตรงไปตรงมา (Straightforwardness) ความเอื้อเฟื้อ (Altruism) การว่านอนสอนง่าย (Compliance) ความอ่อนน้อมถ่อมตน (Modesty) และการมีจิตใจที่อ่อนโยน (Tender-mindedness) แก่นักเรียนอาชีวศึกษาให้มากยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาการให้อภัยให้เกิดขึ้นในใจ

การครุ่นคิดส่งผลต่อการให้อภัยอย่างมีนัยสำคัญและมีอิทธิพลทางตรงเชิงลบ ซึ่ง McCullough et al. (2001) ได้ศึกษาพบว่าการครุ่นคิดถูกแสดงว่ามีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้อภัย งานวิจัยเสนอแนะว่าคนที่ให้อภัยกับผู้อื่นมากมีการครุ่นคติน้อย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Berry et al., (2001) Yamhure-Thompson & Snyder (2003) นอกจากนี้ McCullough et al. (1998) ได้รายงานถึงเรื่องการสอนให้แต่ละบุคคลมีการครุ่นคติน้อยส่งผลให้พวกเขามีการให้อภัยมากยิ่งขึ้น จึงสรุปว่าการครุ่นคิดมีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้อภัย การมีความครุ่นคติน้อยจะนำไปสู่การให้อภัยมากขึ้น ดังนั้นควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนมีการคลายการครุ่นคิดต่อเหตุการณ์ทางลบ ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เกิดการให้อภัยได้ง่ายยิ่งขึ้น

การนับถือศาสนาส่งผลต่อการให้อภัยอย่างมีนัยสำคัญและมีอิทธิพลเชิงลบ นั่นคือผู้ที่มีการนับถือศาสนามากจะมีการให้อภัยน้อย ส่วนผู้ที่มีการนับถือศาสนาน้อยจะมีการให้อภัยมากนั้น อาจเป็นเพราะว่า การที่ศาสนาส่งอิทธิพลทางลบต่อการให้อภัย อาจเนื่องนักเรียนในปัจจุบันมีแนวโน้มห่างเหินจากศาสนา ดังเช่นผลการสำรวจของ ศูนย์วิจัยกรุงเทพโพลล์ สถาบันวิจัย

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (2547) ในหัวข้อ เจาะใจวัยรุ่นผ่านผลโพลล์ เพื่อรับทราบสถานการณ์เกี่ยวกับ ปัญหา ความทุกข์ และทางออก ซึ่งผลของการสำรวจแสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นไทยในปัจจุบันห่างไกล ศาสนา จึงเห็นได้ว่าศาสนามีได้มีบทบาทเป็นที่พึ่งของวัยรุ่นอย่างที่จะควรจะเป็น โดยมีบทบาทน้อยกว่าอินเทอร์เน็ต ทั้งที่วัยรุ่นส่วนใหญ่ยังคงเชื่อว่าหลักคำสอนของศาสนาน่าจะเป็นทางออกในการ แก้ไขปัญหาความทุกข์ของพวกเขาได้ แต่การที่วัยรุ่นไม่สามารถใช้ศาสนาเป็นที่พึ่งในยามมีความทุกข์ เป็นเพราะขาดความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนของศาสนาอย่างถูกต้องเพียงพอที่จะนำไปใช้ แก้ไขปัญหาของตัวเอง เนื่องจากขาดการชี้แนะและปลูกฝังจากผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ วัยรุ่นบางส่วน ยังเห็นว่าหลักคำสอนของศาสนาที่เผยแพร่อยู่ทุกวันนี้ไม่ตรงกับปัญหาของพวกเขา เข้าใจยาก และ เน้นแต่เรื่องชาติหน้าซึ่งไกลตัวเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับรายงานสถานการณ์ด้านเด็กและ เยาวชน(2552) ประเด็นเรื่องพฤติกรรมเสี่ยงของวัยรุ่น ในปี 2552 เด็กไทยมีแนวโน้มห่างเหินจาก สถาบันศาสนามากขึ้น จากการสำรวจพบว่า เด็กวัยรุ่นร้อยละ 45 ไม่ทำบุญตักบาตร และร้อยละ 65 ไม่เคยไปฟังเทศน์เลยในรอบ 1 เดือน แต่กลับเลือกใช้ชีวิตตามห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้า ภาพยนตร์ ศูนย์ โทรศัพท์ ส่งข้อความทางมือถือ หรือเล่นอินเทอร์เน็ตเพื่อการพูดคุยและความบันเทิงมากกว่า และ การศึกษาของ สมพงษ์ จิตระดับ (2552) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ทำการศึกษา ในงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Study) ภายได้ชื่อว่า "เด็กไทยพันธุ์ใหม่ในกระแส วัตถุนิยม ยาเสพติด เพศเสรี"พบว่า เด็กไทยพันธุ์ใหม่ไม่เคยพูดถึงศาสนา ไม่เชื่อเรื่องบาปบุญ คุณโทษ ไม่ใส่ใจการทำบุญ ห่างเหินวิถีชีวิตดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง และอาจเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ ศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนกลาง คืออายุระหว่าง 16-17 ความสามารถในการเข้าใจและ ปลูกฝังในเรื่องที่เป็นนามธรรมอาจยังไม่สมบูรณ์ เช่น คุณธรรม จริยธรรม ศาสนา ค่านิยมทางสังคม ค่านิยมทางเพศ (วิโรจน์ อารีย์กุล, 2554) และจากทฤษฎีการพัฒนาของ Ego: Ego Development Theory (นพมาศ อึ้งพระ(ธีรเวคิน), 2546, หน้า 140) พัฒนาการขั้นที่ 5 วัยรุ่น ความมีเอกลักษณ์ แยกกับ ความสับสนในบทบาท วิฤตทางเอกลักษณ์ (Identity Crisis)ที่เกิดขึ้นกับวัยรุ่นเกิดจาก การมีความสับสนทางบทบาท (Role Confusion) เกี่ยวกับความไม่รู้ว่าตนเองเป็นใครและไม่รู้ว่า โตขึ้นจะเป็นอย่างไร สำหรับเด็กวัยรุ่นหลายคน ช่วงวัยรุ่นเป็นช่วงที่รู้สึกลำบากในตัวเองที่คิดเดียว เพราะมีความตื่นตัวของแรงขับทางเพศและร่างกายก็เติบโตอย่างรวดเร็ว พวกเขาจึงอาจมี ความไม่แน่ใจ และรู้สึกอับอายต่อสิ่งที่พวกเขามั่นใจว่าตัวเองเป็นอยู่และอาจจะเป็นในอนาคต ความสับสนดังกล่าว เป็นผลพวงมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางการเมือง วัฒนธรรมและ ทางเทคโนโลยี ซึ่งทำให้ไม่เชื่อถือค่านิยมที่มีอยู่เพราะมันใช้ไม่ได้อีกต่อไป นอกจากนี้อาจเชื่อมโยง กับชนรุ่นก่อน ซึ่งไม่แน่ใจในในค่านิยมตนเองหลายประการทำให้ไม่สามารถสอนลูกได้อย่าง ถูกต้อง วัยรุ่นที่แก้ปัญหาวิฤตทางเอกลักษณ์ไม่ได้จะพัฒนาเอกลักษณ์เชิงลบ (Negative identity)

ซึ่งพวกเขาจะเหยียดหยามและแสดงท่าทีที่มองโลกในแง่ร้ายต่อบทบาทที่สังคมมอบให้และต่อสิ่งที่สังคมคิดว่าดี จากวิกฤตทางเอกลักษณ์ดังกล่าว อาจทำให้วัยรุ่นห่างไกลจากศาสนา และไม่ยึดถือศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ซึ่งผลดังกล่าวไม่สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมา ที่พบว่าการนับถือศาสนาส่งผลต่อการให้อภัยทางบวก เช่น Enright et al. (1989); Gorsuch and Hao (1993); McCullough and Worthington (1999)

การนับถือศาสนาส่งผลทางอ้อมผ่านการครุ่นคิดอย่างมีนัยสำคัญและมีผลเชิงบวก นั่นคือผู้ที่มีการนับถือศาสนาจะมีการครุ่นคิดมาก ส่วนผู้ที่มีการนับถือศาสนาน้อยจะมีการครุ่นคิดน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวัยรุ่นมีความห่างไกลจากศาสนา ซึ่งจากผลสำรวจของ ศูนย์วิจัยกรุงเทพ โพลล์ สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (2547) ได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลเพื่อรับทราบสถานการณ์เกี่ยวกับปัญหา ความทุกข์ และทางออก ผลสำรวจแสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นไทยในปัจจุบันห่างไกลศาสนา โดยศาสนาไม่ได้มีบทบาทเป็นที่พึ่งของวัยรุ่นอย่างที่จะควรจะเป็น การที่วัยรุ่นไม่สามารถใช้ศาสนาเป็นที่พึ่งในยามมีความทุกข์เป็นเพราะขาดความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนของศาสนาอย่างถูกต้องเพียงพอที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาของตัวเอง เนื่องจากขาดการชี้แนะและปลุกฝังจากผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ วัยรุ่นบางส่วนยังเห็นว่าหลักคำสอนของศาสนาที่เผยแพร่อยู่ทุกวันนี้ไม่ตรงกับปัญหาของพวกเขา เข้าใจยาก และเน้นแต่เรื่องชาตินี้ชาติหน้าซึ่งไกลตัวเกินไป ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมา ดังเช่น Scott et al. (2005) พบว่าตัวแปรการนับถือศาสนามีอิทธิพลทางอ้อมเชิงบวก ผ่านการสลายการครุ่นคิด (Dissipation-rumination) ไปยังการให้อภัย

ส่วนการเห็นใจเข้าใจผู้อื่นไม่ส่งผลต่อการให้อภัยอาจเนื่องจากว่า บุคคลที่มักกระทำให้นักเรียนเจ็บปวดกายและใจ อาจเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างห่างไกลกับนักเรียน แต่ถ้าเป็นบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น คนรัก บุคคลในครอบครัว การเห็นอกเห็นใจผู้อื่นน่าจะส่งผลต่อการให้อภัยได้ง่ายและมากกว่า และอาจเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนกลาง คืออายุระหว่าง 16-17 ความสามารถในการเข้าใจและปลุกฝังในเรื่องที่เป็นนามธรรมอาจยังไม่สมบูรณ์ เช่น คุณธรรม จริยธรรม ศาสนา ค่านิยมทางสังคม ค่านิยมทางเพศ (วิโรจน์ อารีย์กุล, 2554) ดังนั้นอาจจะมี การเห็นใจเข้าใจผู้อื่นได้ยังไม่ดีเท่าใดนัก

การขอโทษไม่ส่งผลต่อการให้อภัยอาจเนื่องจากว่า อาจเป็นการขอโทษที่แสดงออกด้วยความไม่จริงใจ นักเรียนอาจคิดว่าเป็นการแสดงออกเพื่อกลบเกลื่อนความผิด เป็นมารยาททางสังคมที่แสดงออกมาหรือ เป็นการชดใช้ที่ยังไม่เพียงพอต่อสิ่งที่เกิดขึ้น

2.2 ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรระดับสาขาวิชา คือ บรรยายาการเรียนการสอน ส่งผลต่อการให้อภัยของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญและมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวก หมายความว่า ครูมีการจัดบรรยายาการเรียนการสอนทั้งกายภาพและจิตใจมากจะส่งผลให้นักเรียนมีการให้อภัยสูง

สอดคล้องกับการศึกษาของ สลิลา แสงมณี (2539) ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนเทศบาล จังหวัดชลบุรี และโรงเรียนสังกัดเมืองพัทยา พบว่าตัวแปรด้านการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน การจัดบรรยากาศในโรงเรียน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน สามารถพยากรณ์พัฒนาการทางจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจรัญ ศรีบัวนา (2550) ศึกษาการพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานคร พบว่าปัจจัยสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร การดูแลเอาใจใส่ของครู ความสัมพันธ์กับเพื่อน และการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมีอิทธิพลต่อคุณธรรมของนักเรียน สำหรับอิทธิพลทางอ้อมพบว่า ไม่มีตัวแปรใดส่งอิทธิพลทางอ้อมต่อการให้อภัยของนักเรียนผ่านบรรยากาศการเรียนการสอน

การที่ตัวแปรพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของครู การนับถือศาสนาของครู และลักษณะทางชีวสังคมของครู ไม่ส่งผลทางตรงและทางอ้อมต่อการให้อภัย อาจเป็นเพราะว่า บุคลิกภาพของนักเรียนสายอาชีพ ประเภทช่างอุตสาหกรรม (รุ่งทิวา เสาร์สิงห์ และทักษิณา เครือหงส์, 2537) ให้ความสำคัญแก่เพื่อนมากกว่าครู พ่อแม่ หรือผู้ปกครอง คือ ถ้ากลุ่มเพื่อนทำอะไรมีการทำตามกัน หากใครไม่ทำตามจะไม่มีเพื่อนคบหา การจะอยู่ในกลุ่มได้ต้องทำตามมติส่วนใหญ่ ไม่ว่ามันจะเป็นเรื่องถูกหรือผิดก็ตาม หากใครไม่ทำตามจะไม่มีเพื่อนคบหา ถือเรื่องศักดิ์ศรีเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะศักดิ์ศรีของแผนกหรือสถาบัน ซึ่งปัญหาการขัดแย้งเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งของการยกพวกตีกัน เมื่อมีสิ่งมากระทบกระเทือนจิตใจ มักแสดงออกทางอารมณ์ด้วยความรุนแรงก้าวร้าว และจากการที่นักเรียนมีการเลียนแบบพฤติกรรมก้าวร้าวจากรุ่นพี่มากกว่าที่จะเลียนแบบพฤติกรรมที่ดีงามของครูนั่น จากทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม พัฒนาโดย Albert Bandura ปี 1986 (ระพีพันธ์ ฉายวิมล, 2552) การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของบุคคลเกิดจากการสังเกตตัวแบบโดยลักษณะของตัวแบบที่จะถ่ายทอดทั้งความคิด และการแสดงออกได้ไปในโอกาสเดียวกัน และบุคคลรับรู้สภาพการณ์ต่างๆ ของสังคมเป็นลักษณะการรับรู้ผ่านประสบการณ์การสังเกตเห็นพฤติกรรมของบุคคลอื่น โดยที่บุคคลนั้นไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งนั้นๆ และการสังเกตตัวแบบมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล 3 ประการ คือ ช่วยในการสร้างพฤติกรรมใหม่ ช่วยส่งเสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น และช่วยยับยั้งการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ นอกจากนี้แล้วยังมีสภาพที่ทำให้เกิดความก้าวร้าว (นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน), 2550, หน้า 350) คือ 1) การเสริมแรง เกิดขึ้นเมื่อมีการส่งเสริมให้ก้าวร้าวโดยการยกย่อง หรือให้กำลังใจเวลาที่มีความก้าวร้าว หรือการกระทำที่ก้าวร้าวทำให้เกิดผลดี 2) การเลียนแบบ การเห็นตัวอย่างที่ก้าวร้าวโดยเฉพาะคนที่ตนเองชื่นชอบจะทำให้ทำตามได้ 3) ปทัสถานแห่งการเสนอสนอง (Norm of Reciprocity) เช่น สังคมมีความเชื่อว่า

แก้นต้องชำระ ตาต่อตา ฟันต่อฟัน เมื่อเขาทำร้ายมาเราต้องทำร้ายตอบ ปทัสถานดังกล่าวส่งเสริมให้เกิดความก้าวร้าว และนอกจากนี้แบนดูรา (Bandura, 1977, pp. 49-51) ได้กล่าวไว้ว่า ด้วยสภาพความเป็นจริงทางสังคมปัจจุบันมีสภาวะความตึงเครียดสูง อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางวัตถุ มาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ต่ำลง สภาวะทางเศรษฐกิจด้อยอย่างรุนแรง และเร่งรีบทำให้สถาบันระดับครอบครัวที่เป็นตัวแบบใกล้ชิดวัยรุ่นมากที่สุดได้ลดภาระของตนเองลงโดยผลึกการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นการยกย่องที่ตัวแบบจริงในสถาบันการศึกษาจะสามารถที่จะอบรม การเป็นแบบอย่างและเป็นแรงเสริมที่ดีเพื่อจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ โดยปราศจากพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรุนแรงเนื่องจากจำนวนระหว่างนักเรียนกับครูในสถาบันการศึกษาแตกต่างกันมากทำให้ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งบุคลากรในสถาบันการศึกษาไม่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้นักเรียนได้ โดยมักละเลยการอบรมความประพฤติต่าง ๆ และมุ่งความสนใจไปที่การเรียนการสอนภายในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นการกระทำบางอย่างที่อาจเป็นแรงผลักดันหรือส่งเสริมให้นักเรียนขาดความสนใจในการศึกษาเกิดทัศนคติในทางลบรู้สึกเป็นปฏิกิริยากับสถาบันการศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การนับถือศาสนาส่งผลทางลบต่อการให้อภัย ดังนั้นควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนของศาสนาอย่างถูกต้องเพียงพอที่จะนำไปใช้ในการให้อภัยมากยิ่งขึ้น

1.2 บุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชมส่งผลต่อการให้อภัย ดังนั้นควรมีการเสริมสร้างและพัฒนาบุคลิกภาพด้านนี้ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มจิตการให้อภัยในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา

1.3 การครุ่นคิดส่งผลทางลบต่อการให้อภัย ดังนั้นควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนมีการสลายการครุ่นคิดต่อเหตุการณ์ทางลบ การปล่อยวางต่อการครุ่นคิดเมื่อมีเหตุการณ์ทางลบให้น้อยลง ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เกิดการให้อภัยได้ง่ายยิ่งขึ้น

1.4 บรรยากาศการเรียนการสอน ส่งผลต่อการให้อภัยของนักเรียน ครูอาจารย์เป็นบุคคลสำคัญที่มีหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ แก่นักเรียนและนักศึกษาตลอดจนการทำตนเป็นแบบอย่างเมื่อมีผู้ล่วงละเมิดตน การที่นักเรียนอาชีวศึกษาไทย จะสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือระหว่างกลุ่มนักเรียนต่างสถาบัน ย่อมขึ้นอยู่กับบรรยากาศการเรียนการสอนในโรงเรียนที่ครูร่วมกันสร้างขึ้น ดังนั้นผู้บริหารควรมีนโยบายที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูผู้สอนจัดบรรยากาศการเรียนการสอนทั้งทางกายภาพและจิตใจ เพื่อพัฒนาจิตการให้อภัยของนักเรียนให้มากยิ่งขึ้น

1.5 ควรมีการจัดโปรแกรมสร้างเสริมการให้อภัยแก่นักเรียน ที่เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพด้านความน่าชื่นชม การปล่อยวางต่อการครุ่นคิดเมื่อมีเหตุการณ์ทางลบให้น้อยลง อันจะนำไปสู่การให้อภัยกันมากยิ่งขึ้น ลดข้อขัดแย้งต่างที่เกิดขึ้นในสังคมได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ตัวแปรบางตัวนำเครื่องมือมาจากต่างประเทศ ถึงแม้จะมีคุณภาพทั้งด้านความเที่ยงและความตรงสูง แต่ควรมีการปรับข้อคำถามให้สอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรมของสังคมไทย ซึ่งอาจจะดีกว่าการนำเครื่องมือจากบริบทสังคมอื่นมาใช้โดยตรง

2.2 ควรมีการนำตัวแปรอื่นๆ เข้ามาศึกษาเพิ่ม เช่น ด้านลักษณะทางชีวสังคม (เพศ ผลการเรียนรู้) การอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง สภาพครอบครัว รวมทั้งตัวแปรบุคลิกภาพด้านอื่น ๆ

2.3 ควรศึกษาในกลุ่มตัวอย่างอื่น เช่น ระดับอุดมศึกษา และเปรียบเทียบระหว่างเพศชายและหญิง

2.4 ควรมีการศึกษาเพิ่มในระดับผู้บริหาร เนื่องจากนโยบายและวัฒนธรรมองค์กรอาจส่งผลกระทบต่อการให้อภัย

2.5 เนื่องจากในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้องค์ประกอบด้านการลดการแก้แค้นและหลีกเลี่ยงเนื่องจากมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นด้านที่นิยมใช้กันอยู่มาก และมีบริบทที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา แต่ไม่ได้นำองค์ประกอบด้านการสร้างเสริมไมตรีจิต มิตรภาพมาใช้ ดังนั้นควรนำองค์ประกอบด้านนี้มาทำการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป